

**PATUL: ELEMENT AL MOBILIERULUI ȚĂRĂNESC,
DE PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA, SFÂRȘITUL SEC. AL
XIX-LEA – MIJLOCUL SEC. XX**

Elena MADAN
Universitatea Tehnică a Moldovei

**The bed: element of peasant furniture on the territory of the Republic of
Moldova, late XIX - middle of XX century**

In this article, our attention is focused on the BED as an element of peasant furniture, on the territory of the Republic of Moldova (late nineteenth century - mid-twentieth century). The bed derives in most cases from the bench. As furniture with a special shape, the bed appears in the rural house in the 19th century, first in wealthy families. It is more widespread in the interwar period and after the Second World War. According to the system of joining the parts, the classification of beds can be divided into two categories: beds joined in «feather and gutter»; beds joined with «plug and hollow». The tables present the largest decoration of the bed through various wavy profiles, through variations of planes, turned parts, in rare cases decorated with simple paintings or by imitation veneer. The detailed analysis of the peasant furniture, and of the beds, in particular, starting from the craftsman, who made this furniture, the execution and decoration technique used, tell us about the tendencies of a period, which is worth following closely to better understand the artistic peculiarities of the furniture and traditional art.

Keywords: bed, peasant furniture, classification, joining system, boards, decoration.

Mobilierul țăranesc, fiind parte componentă a artei populare, își merită atenție și asupra sa, cu fiecare piesă de mobilier în parte. În acest articol, vizorul nostru este îndreptat asupra *patului* ca element al mobilierului țăranesc, de pe teritoriul Republicii Moldova (sfârșitul sec. al XIX-lea – mijlocul sec. XX). Perioada indicată este determinată de apariția și dezvoltarea sa.

Patul derivă în cele mai multe cazuri din laviță. Unele paturi – lavițe, făceau parte din structura casei, având uneori capetele incluse în pereții construcției. (Stoica 1985, 270) Acest tip de lavițe au putut fi identificate într-o casă construită la începutul sec. XX, din satul Tătăraști, r-nul Strășeni. În Fig. 1, putem observa câțiva stâlpi încadrați în pereții casei, ce serveau ca suport pentru platforma laviței, iar în Fig. 2, putem vedea o laviță de lut, ce era dispusă de-a lungul peretelui. Asemenea lavițe întâlnim la etnograful Maria Marunevici, în descrierea locuințelor vechi găgăuze care regional se numeau „pat-dolma”, și care adesea se întâlneau în formă de «Г» rusec, în colțul din spatele camerei. Maria Marunevici a susținut ideea potrivit căreia paturile de lut din interiorul locuințelor găgăuzilor au fost de tradiție basarabeană, formată în secolul al XIX-lea sub influența interiorului locuințelor de tipul bordeielor. (Маруневич 1980, 99-100)

Fig. 1. Stâlpi suport pentru laviță, satul Tătăraști, raionul Strășeni
Proprietar Șchiopu Ana (a.n. 1912), casa înc. sec.XX
Foto Madan Elena (2008)

Fig. 2. Laviță de lut din satul Tătăraști, raionul Strășeni
Proprietar Șchiopu Ana (a.n. 1912), Dim. L=264, l=55, h=50 cm
Foto Madan Elena (2008)

Alt tip de laviță la care i se mai spunea pat, era cea care era susținută în pari din lemn fixați în podeau de lut, ca în următoarele descrieri „Cel mai vechi tip de pat era construit din patru scânduri laterale (două scânduri lungi și două scânduri scurte fixate la capete pe picioare înfipte în pământ a căror înălțime varia între 60-80cm) formând o ramă acoperită cu scânduri.” (Muzeul 2014: 4) O altă descriere a patului din locuințele țărănești de la sfârșitul sec. al XIX-lea, este cea făcută de Dr. N. Manolescu, profesor de oftalmologie la Universitatea din București, în lucrarea „Igienă Țăranului”: „Patul săteanului este construit din scânduri late, în genere numai două, lungi cât peretele în lungul căruia se face și așezate, la înălțime de 50 – 60 cm pe capete de lemn, având fiecare cap câte 4 picioare, sau mai bine zis pe două grindușoare, ținute fiecare în capul a doi pari înfipti în pământ. Mai în toate casele sătești este un pat în toată lungimea peretelui care vine în fața ușii.” (Manolescu 1895, 39) Aceste tipuri de paturi lungi pot fi găsite câte două sau trei, în lungul a trei pereți, în familiile numeroase. Iar despre lățimea paturilor se spune: „... abia permite ca să doarmă un om mare cu un copilăș în brațe” (Manolescu 1895, 39). Aceste tipuri de paturi au fost găsite și în cercetările noastre de teren, doar că în rare cazuri erau folosite picioare (țăruși), fixați în pământ, luând în considerație că cu timpul podeaua a început să fie din scânduri de lemn, astfel paturile au început să fie mobile. Drept exemplu, poate servi lavița din satul Tătăraști, r-nul Strășeni (Fig. 3), sau lavița din or. Vulcănești (Fig.4).

Fig. . Laviță cu țărăși bătuți în podea de lut, satul Tătăraști, raionul Strășeni, Șchiopu Ana (a.n. 1912).
Foto Madan Elena (2008)

Fig. 4. Laviță din or. Vulcănești
Proprietar Malcev Vasile
Foto Madan Elena (2008)

Patul, ca mobilier cu formă specială apare în locuința din mediul rural în sec. al XIX-lea, mai întâi la familiile înstărite, o răspândire mai largă o are în perioada interbelică și după cel de-al doilea război mondial. Paturile de lemn de la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. XX, indică în primul rând trecerea la un nivel de civilizație mai ridicat. Patul a ocupat un loc de maximă importanță decorativă datorită și țesăturilor grupate în această parte a interiorului locuinței țărănești. Patul este o delimitare a spațiului de dormit de cel de șezut. El este așezat de-a lungul peretelui opus sobei, iar în Casa cea mare, mai des, la peretele din spate.

La Roswith Capesius, sunt prezentate sisteme de paturi (Fig.5), acestea reprezintă cele mai răspândite sisteme de îmbinare la lavițe și paturi.

Fig.5. Sisteme de paturi: 1. Pat sau lavițe cu picioare înfipite în pământ, 2. Sisteme de susținere a lavițelor: a) picior sculptat, b) sistem de „capră”, c) picioare în formă de X. 3) Pat împletit, 4) Pat de pământ, 5) Pat construit în sistemul cunoscut sub denumirea „în pană și uluc” (Capesius 1974, 135)

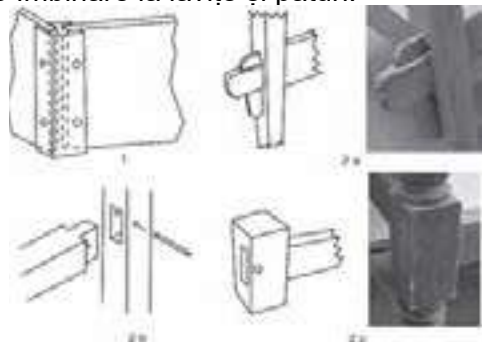

Fig.6. Sisteme de asamblare utilizate în confecționarea paturilor: 1- îmbinarea în „pană și uluc”; 2a – îmbinare cu „cep și scobitură” - îmbinarea liberă cu pană; 2 b, c – îmbinarea cu „cep și scobitură”-îmbinare deschisă.

Desene Elena Madan
Foto Aida Bondari (2020)

Clasificarea paturilor după sistemul de îmbinare a părților componente poate fi împărțită în două categorii: - paturi îmbinate în „pană și uluc”; - paturi îmbinate cu „cep și scobitură” (care prezintă mai multe variații). (Fig.6)

Asamblarea paturilor prin îmbinare a celor patru picioare cât și a cadrului, în „pană și uluc”, se aseamănă cu asamblarea la mobilierul vechi (de ex. lăzile dulgherești). Aceste tipuri de paturi au fost regăsite foarte rar în cercetările noastre de teren. După descrierea găsită la Roswith Capesius ele prezintă: „Patru picioare fasonate cu barda și securea, iar scândurile laterale, confecționate de asemenea fără folosirea fierăstrăului, sânt îmbinate în „pană și uluc”.(Fig.6.1) Platforma inferioară se fixează de rama patului, fără întrebuintarea cuielor

sau a unui liant. Pentru a asigura picioarelor stabilitate, se folosesc cuie de lemn.”(Capesius 1974, 35) Aceste paturi prezintă dimensiuni, de obicei mai reduse având o lungime de cca 180 cm, lățime de cca 100 cm și înalte de cca 40 cm. Părțile laterale pot prezenta o mică ridicătură, ce constituie un început de tăblie.(Fig.5.5) Aceste paturi reprezintă o treaptă în evoluția paturilor de mai departe.

Cel de-al doilea mod de îmbinare cu „cep și scobitură”, este întâlnit la majoritatea paturilor întâlnite de noi în cercetarea de teren. Acest tip de îmbinare este simplă și foarte rezistentă, folosită în deosebi la îmbinarea elementelor la 90°. Îmbinarea prezintă, un cep realizat la capătul unei bucăți de lemn care se potrivește cu o scobitură dintr-o altă bucată de lemn, piesele componente se fac prin trecerea unui segment de scânduri prin stâlpii de susținere. Există mai multe variații a acestei îmbinări, de ex: îmbinarea liberă cu pană (Fig.6.2a), la care cepul trece în partea cealaltă și are în el făcută o gaură. După ce s-a făcut îmbinarea cep și scobitură, în gaura cepului este bătută o pană pentru a împiedica desfacerea; îmbinare închisă, la care scobitura nu străbate lemnul, cepul nefiind vizibil la exterior; îmbinare deschisă (Fig.6.2b, c), la care scobitura străbate lemnul și cepul este vizibil din exterior. (Radu 2019, 1) Aceste paturi pot fi considerate etapă de trecere către sistemul tâmplăresc.

În cutia formată din ramă se așeza salteaua umplută cu paie sau pănuși de porumb, și rareori cu lână, care purta denumirea de „străjac” sau „mindir”. Originalitatea acestei construcții se exprimă prin formă și prin ornamentare. „Spre deosebire de patul rudimentar din camera de locuit, făcut de gospodar cu barda, patul din casa cea mare, apărut mai târziu, se deosebea prin elementele decorative lucrate la strung, dar și prin dimensiunile mai mici. Patul din lemn avea ornament și clinuri ca să se desfacă salteaua dublă cu șuvar (rogoz) din baltă sau cu pănuși de păpuși mărunțițe.” (Ciocanu 2011, 247)

O etapă în evoluția lavițelor, se datorează apariției tăbliilor sau capetelor înălțate ce au servit ca element de trecere de la laviță la pat. Un exemplu, ar putea fi lavița din satul Găuzeni, raionul Șoldănești, care a aparținut Anastasiei Ceban (a.n. 1901), care după dimensiuni (L=300; l=50; h=60/ h(spateaza)=110cm), ar corespunde unei lavițe obișnuite, care depindea și de lungimea peretelui la care era plasată, dar apare și o altă înălțime la capetele acesteia, care amintește de pat, având tăblii înfundate (Fig.7). O altă laviță, la care capetele se aseamănă cu cele de la pat, ar fi cea de la Muzeul de istorie și etnografie din mun. Bălți, dar aici, capetele și picioarele sunt prelucrate frumos la strung, ce denotă interes către aspectul decorativ a laviței (Fig.8).

Fig. 7. Laviță cu capete înfundate, satul Găuzeni, raionul Șoldănești (reg. Iaiță).
A aparținut Ceban Anastasia Ion (a.n. 1901).
Dim: L=300; l=50; h=60/ h(speteaza)=110 cm
Foto Madan Elena (2007)

Fig. 8. Laviță cu capete strunjite (reg. Iaiță).
Muzeul de istorie și etnografie, mun. Bălți
Datarea sec. XX. Nr. inv. 18523
Dim: L=237; l=55; h =82 cm
Foto Elena Madan (2009)

Apariția tăbliilor la pat se consideră că este de influență orășenească. Patul cu capetele înălțate prezintă variații a formelor, de la cele mai simple executate de însuși gospodar (fig.9), la forme mai rotunjite, cu treceri mai lente, cu variații a planurilor prelucrate de dulgheri și tâmplari cu instrumente specializate în cadrul atelierelor meșteșugărești (fig.10), până la cele mai complexe forme la care erau prezente elemente sculptate sau pictate (fig.11), care erau realizate de cele mai deseori în ateliere specializate din cadrul târgurilor, și care presupunem că se regăseau rareori chiar și la țăranii mai înstăriți.

Fig.9. Pat meșterit de Barbăneagră D. Proprietar Barbăneagră Dumitru satul Alexeevca, raionul Ungheni, Executat din lemn de tei Dim. L=212, l=60, h=51/h(capete)=91cm Executat ~1960, Foto Madan Elena (2009)

Fig.10. Pat executat de tâmplarul Ghelan Mitrofan Alexandru Muzeul de istorie "D. Cantemir", orașul Cantemir. Datare - prima jumătate a sec. XX. Foto Ghelan Alexandru (2020)

Fig. 11. Pat cumpărat la târgul din Staro-Cazaci, azi în Ucraina Muzeul de etnografie satul Crocmaz, raionul Ștefan-Vodă Proprietar Ganenco Moisei, Donat de feciorul Ionel (1989) Dim L=220; l=107; h=50/ h(capete)=110 cm; Datare 1938 Foto Bondari Aida (2020)

Tăbliile care se află din ambele părți ale patului, pot fi de dimensiuni egale sau pot varia ca înălțime, în acest caz tăblia mai înaltă indică unde va fi poziția capului. Aceste tăbii prezintă cel mai mare decor al patului prin variate profile ondulate, prin variații de planuri, părți strunjite, în rare cazuri decorate cu picturi simple sau prin imitație de furnir. (Fig.12-16)

Tăbii de pat				
Fig.12.	Fig.13.	Fig.14.	Fig.15.	Fig.16.
<p>Fig.12. Muzeul satului Giurgiulești, raionul Cahul, Foto Cazacu Aurica (2020)</p> <p>Fig.13. Muzeul de istorie și etnografie, satul Sadaclia, raionul Basarabeasca, Anul 1940; Dim. L=190; l=95; h=105, Foto Suman Nina (2020)</p> <p>Fig.14. Casa-muzeu „Alexei Mateevici”, satul Căinari, raionul Căușeni, Anii '40-50 a sec. XX, Foto Rotari Feodora (2020)</p> <p>Fig.15. Muzeul de etnografie satul Corcmaz, raionul Ștefan-Vodă, Proprietari Ganenco Andronii și Hana, cumpărat la târgul din Cazaci (Staro-Cazaci, Ucraina), Donat de nora lor Ganenco Grăchina (1986), Datate până la 1940, Dim L=220; l=100; h=60; h (capete)=105, Foto Bondari Aida (2020)</p> <p>Fig.16. Muzeul „La bunici”, satul Tudora, raionul Ștefan Vodă, Proprietari Trifan și Dorea Timoșenco, Donator fiul Timoșenco Ion, Anul 1928, Dim L=181; l=109; h=56; h (spetează)=115, Foto Malancea Liliana (2020)</p>				

În același timp cu paturile prezentate mai sus, era un alt tip de pat cu ladă numit „sofcă”, răspândit în regiunile de centru și nord a Republicii. Ea reprezintă un pat cu capete prelucrate la strung și cu ladă în partea inferioară. Sofca a apărut în mijlocul sec. al XIX-lea, piesa care a devenit foarte uzuală la ceremoniile de nuntă, înlocuind treptat lada de zestre.(Fig.17) Iar în regiunile de sud-est, erau prezente canapelele, numite regional „canapcă”, aceasta se aseamănă mai mult cu canapelele în stil „Empire” de influență occidentală, folosite în interioarele orășenești în sec. al XIX-lea.(Fig.18) În casele țărănești se pot întâlni paturi din metal. Ele au fost răspândite în perioada postbelică, iar cele care au fost găsite dintr-o perioadă mai timpurie nu pot fi considerate drept mobilier țărănesc, fiind paturi boierești (Fig.19).

Fig.17. Sofcă Muzeul de istorie și etnografie, satul Nicoreni, rainul Drochia Foto Tentiu Mariana (2020)	Fig. 18. Canapea (reg. canapcă) Centru de artizan "Țărăncuța" satul Carahasani, raionul Ștefan Vodă Foto Cociu Dorel (2020)	Fig.19 Pat boieresc Muzeul de istorie și etnografie, satul Malovata Nouă, raionul Dubăsari Foto Beșleagă Alexandra (2020)
--	---	---

Analiza detaliată a mobilierului țărănesc, și a paturilor în particular, pornind de la meșterul ce realiza acest mobilier, tehnica de execuție și decorare întrebuințate, ne vorbesc despre tendințele unei perioade, care merită urmărită îndeaproape pentru a înțelege mai bine particularitățile artistice a mobilierului și a artei tradiționale. Aceasta ne-ar permite să promovăm valorile noastre materiale și spirituale.

Bibliografie:

- Capesius R. Mobilierul țărănesc românesc. Cluj: Editura Dacia, 1974. 140 p.
- Ciocanu M. Mobilierul tradițional din patrimoniul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău în contextul interiorului locuinței din Basarabia. În Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei: Vol 11, 2011, Iași: Editura Complexul Muzeal Național «Moldova» Iași p.233-264.
- Manolescu N. Igiena Țăranului, încălțăminte, alimentația. București: Editura Lito-Tipografia Carol Göbel, 1895. 304p
- Muzeul Bucovinei (Suceava). Mobilier din colecțiile de etnografie ale muzeelor din Suceava, Cernăuți și Bălți. Suceava: Editura Karl A. Romstorfer, 2014. 72p.
- Radu M. Cep și scobitură, cea mai folosită îmbinare tradițională pentru mobilier. - <https://revistadinlemn.ro/2019/01/10/cep-si-scobitura-cea-mai-folosita-imbinare-traditionala-pentru-mobilier/> publicat 2019, vizitat 25.05.2021
- Stoica G., Petrescu P., Bocșa M. Dicționar de artă populară românească, București: Editura Științifică și Tehnică, 1985. 444 p.
- Tătulea V. Mobilierul țărănesc din Oltenia. București: Editura Sport-Turism, 1989. 144p.
- Маруневич М. В., Поселения, жилище и усадьба гагаузов Южной Бессарабии в XIX - начале XX в. Кишинев: Издательство Штиинца, 1980. 168 с.

Elena MADAN, lector universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: elena.madan@dip.utm.md,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4955-1789>